

เทศน์เช้า วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๕๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ฟังธรรม จะต้องฟังธรรม ทำไมจำเป็นต้องฟังธรรม เพราะฟังธรรม เห็นใหม่ เสียงทางโลกเราได้ยินกันทุกวัน เราได้ยินโดยธรรมชาติ ความเป็นอยู่ของโลกเขาอยู่กันโดยสื่อประสาทโลก แล้วเราก็ตัดสินใจ มันไม่มีอะไรเปรียบเทียบ

ธรรมะ หมายถึงสิ่งที่ว่าธรรมเหนือโลก โลกุตตรธรรม ธรรมพ้นจากโลก ถ้าจะเป็นธรรมพ้นจากโลก เราไปหาครูบาอาจารย์แล้วฟัง ถ้าฟังธรรมจากปริยัติมันก็เป็นความเห็นอย่างหนึ่ง ทางปริยัติมันพูดไปตามทฤษฎี แล้วเราจะไม่ซึ่งใจ ถ้าธรรมภาคปฏิบัติมันออกมาจากใจ ใจผู้ท้อปฏิบัติเหมือนกับการดื่ม น้ำ ใครไม่เคยดื่มน้ำเลย หรือว่าดื่มน้ำ มันสดชื่นขนาดไหน มันก็ไม่เข้าใจ แต่ผู้ที่เคยดื่มน้ำ ดื่มน้ำเข้าไปแล้วมีความสดชื่น แล้วร่างกายมันก็มีผลด้วย

อันนี้ก็เหมือนกัน ถ้าทำใจให้มันฟังธรรมของฝ่ายปฏิบัติ ปฏิบัติคือผู้ที่ปฏิบัติ มันมีรสชาติของใจ ใจนี้ บังคับตั้งมันสัมผัสมาโดยหัวใจอันนั้น พอสัมผัสมา สื่อออกมา ความสื่อออกมามันจะรู้เอง ถ้าผู้ฟังธรรม เห็นใหม่

อาจารย์มหาบัวท่านพูดไว้ในหนังสือ การสื่อกันรู้ได้ด้วยการเทศน์ หนึ่ง การคุยธรรมะหนึ่ง แล้วก็เล็งญาณหยั่งรู้ พระพุทธเจ้าหยั่งรู้ รู้วาระจิต รู้ว่าธรรมอันนี้มันเป็นของส่วนบุคคลใหม่ เป็นของผู้บุคคลคนนั้นจะออกมาจากใจดวงนั้นใหม่ ถ้าออกมาจากใจ มันสะท้อนใจ เวลามันสะท้อนใจ ผู้พูดสะท้อนใจก่อน ขนลุกขนพองนะ มันสะท้อนใจคนพูด มันสะท้อนใจคือว่าพอมันคิดถึง มันสัมผัส พอใจมันสัมผัส เรานึกอะไร เราอยากพูดอะไร เรานึกขึ้นมา มันสัมผัสกับใจเรา ถ้ามันกินใจเรา มันซึ่งใจเรา เราพูดออกมามันสะท้อนใจเราก่อน ผู้ฟังก็สะท้อนใจ ความสะท้อนใจ นี้ธรรม

จำเป็นต้องฟังธรรมอันนี้ ธรรมอันนี้มันสะเทือนใจเรา เพราะให้มันคิดถึงว่า เราเกิดมานี้ มันมีคุณประโยชน์มาก มนุษย์สมบัติ ในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การเกิดเป็นมนุษย์นี้แสนยาก แต่เกิดเป็นมนุษย์ขึ้นมาแล้วทำไมมันทุกข์มันยาก มันทุกข์มันยากเพราะว่ามันเป็นกาลของเวลามันทุกข์ยาก เวลาที่มันมีความสุขขึ้นมา เรามีความพอใจละ เรามีความภูมิใจนะ

ถ้ามีความภูมิใจ เราเปรียบเทียบกับสัตว์ สัตว์ต่ำต้อยกว่าเรามาก เรามีภพภูมิคุ้มครอง เรามีสิ่งต่างๆที่ว่า เรามีภูมิปัญญา เราสามารถทำอะไรได้ แต่เวลาประพฤติกฎปฏิบัติทำไมเราควบคุมตัวเราเองไม่ได้ละ เราพยายามทำตัวของเราเองขึ้นไปให้มันเป็นประโยชน์ขึ้นมา คนเราเกิดมาต้องศึกษา ศึกษาทุกคน เดียวนี้เราพูดกันว่าศึกษาตลอดชีวิต เพราะว่ามันมีข่าวสารออกมาใหม่ๆ มันมีวิชาการออกมาใหม่ๆ ที่เราต้องศึกษาตลอดเวลาเพื่อให้ทันโลก ทันโลกก็ขึ้นไปในโลก โลกหมุนให้เราขึ้นไปในกระแสของโลก เราหยุดไม่ได้เลย

แต่เวลามาฟังธรรม ธรรมกลับบอกฝ่ายตรงข้าม บอกว่าต้องหยุดให้ได้ ทำสัมมาสมาธิหยุดใจให้ได้ ถ้าหยุดใจให้ได้ เราจะมีความสุข เราจะไม่ไปตามกระแสของโลก กระแสของโลกมันจำเป็นต่อเมื่อเราประกอบวิชาชีพ มันจำเป็นมาก เราศึกษาเราก็ศึกษา เราศึกษาแล้วมันเป็นความเครียด เป็นความที่ว่าเราไม่ทันเขา เรามีความวิตกกังวล

แต่ถ้าเราศึกษาธรรม ถ้าเราไม่รู้เราก็ไม่เห็นเป็นอะไรนี่นะ สิ่งนั้นเราไม่รู้ มันก็ไม่สามารถทำให้เราตกต่ำไปขนาดไหนหรอก เราไม่รู้ โลกนี้บางอย่างที่เราไม่รู้มากมายมหาศาลเลย สิ่งที่ไม่รู้มันก็ไม่จำเป็นต้องไปรู้ เพราะว่าสิ่งที่ควรจะรู้ เรารู้เรื่องประกอบสัมมาอาชีวะของเรา ถ้าสิ่งต่างๆ เราศึกษามารู้มันก็รู้

ถ้ามันจะมารู้ เรารู้โดยที่ว่ามันไม่ต้องไปชวนขาย ไม่กดดันตัวเอง เราจะไม่มีความทุกข์นะ เราศึกษาเรื่องโลก ไม่ปฏิเสธสิ่งที่เรื่องของโลก ถ้าเราไม่มีวิชาการเลย เราจะสู้กับเขาได้อย่างไร แม้แต่เด็กน้อย เด็กบอกว่าถ้าไม่ดูการ์ตูน เขาไม่สามารถจะสู้กับโลกกับเด็กของเขาได้ โลกทันสมัยเขาแคบ ก็ต้องให้เขาดู นี่เราเห็นว่าเรื่องการ์ตูนเป็นเรื่องไร้สาระ ไม่สมควรให้เด็กดู ถ้าเด็กมีการศึกษา มีวิชาการอย่างอื่นมันจะดีกว่า แต่เขาบอกว่าในโลกของเขา เขาสู้กับเพื่อนเขาไม่ได้ เขาก็ต้องรู้ของเขา ก็ต้องให้เด็กมันดู ให้เด็กมันเข้าใจ นี่เรื่องของโลก มันเป็นเรื่องที่ว่าพัฒนาภูมิปัญญาของเราขึ้นมา

ความจินตนาการของเรา จินตมยปัญญา ภวานามยปัญญา ภวานามยปัญญาจะเกิดขึ้นมา ด้วยการที่ว่าเราพยายามหาต้นทุนของเรา ทำความสงบของใจ นี่ฟังธรรมสำคัญตรงนั้นไง ธรรมะนี้ได้ฟังน้อยครั้งมาก ตามธรรมดานี้น้อยครั้งมาก เพียงแต่เราเกิดเป็นชาวพุทธ แล้วเราอยู่ในพุทธศาสนา พุทธศาสนาหมายถึงว่า สถานีวิถีต่างๆ การสื่อสาร พยายามจะให้กรอกเข้าไปให้ธรรมะเข้าถึงหัวใจของเรา แต่เราก็ฟังกันโดยแบบว่าลุ่มๆ คลำๆ แล้วมันไม่กินใจ แต่ถ้าธรรมะครูบาอาจารย์ของเรา เราฟังแล้วกินใจ เพราะว่ามันออกมาจากใจ

สิ่งที่ออกมาจากใจ ธรรมะ เห็นใหม่ เราฟังธรรมเหมือนกัน ความซึ่งใจมันก็ไม่เหมือนกัน เพราะมันสื่อออกมาจากเครื่องสื่อไม่เหมือนกัน เครื่องส่งไม่เหมือนกัน เครื่องรับมันก็ไม่เหมือนกัน ถ้าเครื่องส่งมันดีขึ้นมา เครื่องรับเราสื่อขึ้นมา เครื่องรับเราไม่ดี แต่แรงส่งมันดีอยู่ มันก็เข้าถึง มันสะท้อนใจเรา ฟังธรรมว่าสะท้อนใจ สิ่งที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง ได้ยินได้ฟังบ่อยครั้งเข้า สิ่งที่เคยได้ยินได้ฟังแล้วก็ตอกย้ำขึ้นมา สูดท้ายแล้วหัวใจฟ่องแผ้ว เพราะความที่มันเข้าใจ

สิ่งที่เข้าใจ เรื่องโลกถ้าเราศึกษาแล้วเราต้องได้ใช้ใหม่ เราได้สิ่งนั้นมา สิ่งนั้นเรามีความรู้ขึ้นมา แต่เวลาเราฟังธรรมขึ้นมา สิ่งทีสะท้อนใจ จิตใจฟ่องแผ้วมันปล่อยวางหมด มันว่าง มันมีความสบายใจ มันสะท้อนใจเรานะ สิ่งนี้มันมีอยู่โดยดั้งเดิม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ประสพมาแต่ดั้งเดิม ๒,๐๐๐ กว่าปีแล้ว วุฒิภาวะของใจ ใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพัฒนาไปแล้ว จนสิ้นเป็นพระอรหันต์ไป ๒,๕๔๖ ปี แล้วถ้าเราทำทันปัจจุบันนี้ เราก็พัฒนาขึ้นไปถึงจุดนั้น ถึงจุดนั้น แต่เวลาห่างกัน ๒,๕๐๐ ปี นี้วุฒิภาวะของใจพัฒนาขึ้นไป

อาจารย์ถึงเวลาเทศน์ ท่านเทศน์สอนประจำนะ ว่าคำพูดของท่านเวลาพูดถึงมรรคผล พูดถึงวิธีการ พูดถึงสิ่งที่จิตใจมันพัฒนาขึ้นมา นี่ฟังไว้ เราไม่รู้เรื่องหรือ แต่ท่านบอกว่า แล้วถ้าทำไป ใครทำไปจะมาราบศพท่านทีหลังไง

มันซึ่งใจ ซึ่งใจว่าสิ่งที่ท่านบอกแล้ว ท่านพูดไว้แล้ว เหมือนกับพ่อแม่ของเราสอนไว้แล้ว ลูกไม่ค่อยเชื่อหรือ แต่เวลาลูกโตขึ้นมา มีพัฒนาการขึ้นมา เห็นใหม่ พระเจ้าอชาตศัตรูให้ฆ่าพ่อ เพราะเห็นแก่สมบัติ เห็นสมบัตินั้นมีคุณค่ามากกว่าพ่อของตัวเอง แต่เวลาตัวเองเอาพ่อไปขังไว้ แล้วเวลาภรรยาคลอดลูกมา เขามาส่งข่าวพร้อมกันใจ ว่าคนหนึ่งจะมาส่งข่าวว่าพ่อตายแล้ว อีกคนมาส่งข่าวว่าลูกเกิดแล้ว แต่คนส่งข่าวว่าลูกเกิดก่อน เห็นใหม่ เวลาลูกเกิดขึ้นมา ความรักลูกมันคิดถึง พัฒนาใจมันต่างกันตรงนี้ พ่อเห็นลูกเกิดขึ้นมา รักลูกมากนะ พ่อเราก็ต้องรักเราอย่างนี้

ทำไมเรามีความคิดผิด ถ้าพ่อเรารักเรา สมบัติต้องให้เราอยู่แล้ววันยังค่ำเมื่อไหร่ก็ได้อยู่แล้ว เพราะความรักของพ่อแม่มีต่อลูกมากมาย แล้วหวังพึ่งกัน หวังว่าให้รักษาสมบัติต่อไป

แต่ด้วยความอยากได้ ไปเอาพ่อมาขังแล้วทรมานก่อน สุดท้ายแล้วคนส่งข่าวบอกว่าลูกเกิดแล้ว ความรักมันเกิดขึ้นมา ให้ปล่อยพ่อ แต่ปล่อยพ่อ พ่อก็ตายแล้ว นี่การคบเพื่อนผิด การคบพระเทวทัต การคบผิดอันนั้นมันเป็นความผิดของการคบเพื่อน

การคบครูบาอาจารย์ เห็นไหม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อนสองที่ไม่มีใครดีเท่ากับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย ถ้าคบ ต้องคบองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ปัจจุบันนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว เราก็คบพระไตรปิฎก เห็นไหม ธรรมและวินัยเป็นศาสดาของเรา เราคบธรรม ศึกษาจากครูบาอาจารย์มาก็ต้องเทียบเคียงเทียบเคียงก่อน ครูบาอาจารย์พูดนะ ในกาลามสูตร ไม่ให้เชื่อ แต่เรามีศรัทธาของเรา ศรัทธาคือความเชื่อในธรรม แต่สิ่งที่เป็นวิชาการ เราเชื่อไม่เชื่อ เราต้องพัฒนาไว้ เราจับไว้ แล้วเราเทียบพระไตรปิฎก ถ้ามันเข้ากันได้ ธรรมะจะไปในช่องเดียวกันเลย จะไม่ขัดกันนะ สิ่งที่ขัดกัน อันใดอันหนึ่งมันต้องผัดผ่อน

แต่ถ้าเป็นธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะไปเป็นช่องเลยนะ จากว่าทานศีล ภาวนา เริ่มทาน เริ่มพัฒนาใจของเรา การสละออก การฝึกฝนใจ การฝึกฝนโดยที่เราไม่รู้ตัวเลย การให้ทานนี่คือการฝึกฝนใจของเรา ใจมันสละออกไป สละออกไป การตั้งใจ การอยากทำขึ้นมา ใจมันคิด ใจมันพัฒนาขึ้นมา เราไม่รู้ตัวเลย พระพุทธเจ้าวางกลอุบายวิธีการเพื่อให้เราเข้าถึงใจของเราเองนะ พุทธโธ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน พุทธโธคือใจของเรา เรากำหนดพุทธโธๆ กำหนดเพื่อใจของเรา เราพัฒนาเพื่อใจของเรา

“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต” ผู้ใดเห็นตถาคตคือเห็นใจของเรา ใจเราพัฒนา มันเป็นเรื่องที่มหัศจรรย์ ในศาสนาพุทธนี้สอนเรื่องการพัฒนาตน ในเรื่องเอาตัวรอดออกจากกิเลสให้ได้ ถ้าเอาตัวรอดขึ้นมา มันจะพัฒนาขึ้นไป แต่ในลัทธิศาสนาอื่นๆ ต้องอ่อนน้อม ต้องขอ ต้องขอไป หวังพึ่งคนอื่นให้ช่วยเหลือเรา แต่ในศาสนาพุทธเราให้เราช่วยตัวเอง แล้วก็วางกลอุบายวิธีการ อุบายให้เข้ามา เพราะมันเป็นสิ่งมหัศจรรย์มาก เราต่างหากเป็น

เวลาเราทำคุณงามความดีมาก เวลาตายไปเป็นเทพเจ้าต่างๆ เป็นพระเจ้าต่างๆ ใจเรานี้เป็นใจเราจะไปเป็นสิ่งต่างๆ ถ้าเรามีคุณงามความดีไป เพราะอะไร เพราะวิภูฏะนี่มันเป็นสิ่งที่วัน

แม้แต่พระอินทร์ก็ยังมีวาระ แม้แต่พรหมก็มีวาระ ทุกอย่างมีวาระหมดเลย ถ้าวาระอันนั้นมันเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์เราก็มีวาระ หมดชีวิตเรานี้วาระหนึ่ง เราไปเกิดสภาวะต่างๆ นี่จิตดวงนี้ไปเป็น ในวิภวภูมิตศวรรษอย่างนั้น

ถ้าเราพิจารณา เราพยายามฝึกฝนของเราขึ้นมา เราจะเห็นสิ่งนี้ เพราะสิ่งนี้เป็นข้อมูลเดิมของใจ ใจเราก็ต้องพัฒนาไปตามกระแสของบุญกุศลขึ้นมา แต่ถ้าเราทำคุณงามความดีมันก็พัฒนาขึ้นไป ถ้าเราทำบาปอกุศล มันกดถ่วง ไม่ต้องพัฒนา มันเป็นไปตามธรรมชาติของมัน นี่มันสูงมันต่ำอย่างนั้น วิภวภูมิตศวรรษนี้ เพราะใจนี้สัมผัสขึ้นไป แล้วสิ่งนี้ทุกคนอยากรู้ ทุกคนต้องเปิดเผยสิ่งนี้ขึ้นมา แล้วเวลาเราวิปัสสนาเข้าไป ทำไมมันไม่เห็นข้อมูลในใจของเราละ

มันต้องเห็นข้อมูลในใจของเรา ข้อมูลนี้ต้องเปิดเผยกับเรา นี่ปัจจุัตถัง รู้หมด ไม่มีความลึกลับสงสัย จะลึกลับสงสัยสิ่งใดไม่ได้เลย ถ้าลึกลับสงสัย สิ่งนั้นเป็นกิเลส ถ้ามีกิเลสอยู่ในหัวใจ เราก็ต้องหมุนไปตามกระแสของความลึกลับสงสัย เห็นไหม ความอภัยอาวรณ์ ความลุ่มๆ คลำๆ มันเป็นเรื่องไม่จริงทั้งหมดเลย แต่ธรรมะจะเปิดเผยสิ่งนี้ได้หมด ในหัวใจเราต้องเปิดเผยกับเราทั้งหมดเลย ไม่มีความลึกลับของข้อมูลใดในหัวใจที่เราไม่รู้ไม่ได้ ถ้าเรารู้ไม่ได้ สิ่งนั้นมันไม่สะอาดบริสุทธิ์ ถ้ามันสะอาดบริสุทธิ์ มันต้องแทงในหัวใจ แทะความคิดของเราจนปลดปล่อยได้ พัฒนาตนพัฒนาเรา บุญกุศลเป็นของเรา

แล้วเวลาเราเข้ามา “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต” องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เห็นธรรมแบบนี้ รู้ธรรมแบบนี้ เรารู้ธรรมแบบนี้ขึ้นไป องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว ๒,๐๐๐ กว่าปี ถ้าเรารู้เดี๋ยวนี้มันก็เป็นเดี๋ยวนี้ แล้วรู้ได้ไหม? ได้ ได้เพราะเรามีวัตถุคิบบ เรามีทุกอย่างพร้อมเลย เพราะมีอาการของใจ มีหัวใจ มีสิ่งที่รับรู้รับรู้ทุกขี้ได้ นี่ทุกขี้เกิดขึ้นที่ใจ ดับลงที่ใจ เปิดเผยที่ใจ สิ่งนั้นก็เป็นการสะอาดบริสุทธิ์ นี่ภาชนะใส่ธรรม ธรรมที่ความเหมือนกัน ความเสมอกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมเรื่องหัวใจ สัมผัสได้อย่างนี้ พิสูจน์ได้อย่างนี้

ทาน ศีล ภาวนา เราจะพัฒนาขึ้นมาๆ ด้วยการฟังธรรม ธรรมนี้เป็นทางเดิน เป็นเครื่องชี้บอก เป็นแผนที่ดำเนิน แล้วเราก็ก้าวเดินประสาของเรา ก้าวเดินของเราเข้าไป ถึงที่สุดแล้ว ธรรมเหนือโลก เรื่องของโลกเป็นการสื่อความหมายแล้วหมุนไปตามกระแสโลก เรื่องของธรรม ย้อนตามกระแสเข้ามา ย้อนกระแสเข้าไปในหัวใจของเรา หัวใจของผู้ที่ฟังธรรม หัวใจของผู้ที่

ประพาศปฏิบัติ หัวใจของผู้ที่เข้าถึงธรรมอันนี้ ถึงธรรมอันนี้ก็สิ้นสุดการปฏิบัติ มันก็จบสิ้น กระบวนการ สะอาดบริสุทธิ์เหมือนกัน

ใจเราต่างหากที่เป็นประโยชน์ที่สุด เราถึงต้องพัฒนาของเรา เห็นคุณค่าของใจเราแล้ว เรา จะมีการกระทำ มีความพอใจมีการประพาศปฏิบัติ แล้วมันจะหมุนเข้ามา เรื่องของโลกเป็นเครื่อง อยู่อาศัยนะ อาศัยไปเท่านั้น ชีวิตนี้ต้องอาศัยไป แล้วก็ต้องตายไป จะมั่งมีศรีสุข จะมั่งมีขนาดไหน จะทุกข์จนขนาดไหน ทุกคนเหมือนกันเลย

ในพระไตรปิฎกบอกไว้ เวลาตายไปแล้วผู้ที่ถือกะลาขอทานก็ต้องทิ้งกะลา ผู้ที่ถือจอก ทองคำก็ต้องทิ้งจอกทองคำ ตายเหมือนกัน ต้องไปเหมือนกัน แต่ถ้าพัฒนาใจของเราแล้ว มันมีสิ่ง ที่เป็นสมบัติของเรา มันพัฒนาของเรา มันถึงเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา มันเกิดตายอีก ๗ ชาตีย่าง มาก แล้วก็ถึงที่สุด ไม่ต้องเกิดต้องตายเลย แต่เราก็ต้องหมุนไปตามกระแสของบุญ บุญนี้เป็น เครื่องดำเนินก็พาไป ถ้าทำคุณงามความดี มันพาไปบุญกุศล เราก็ต้องพาไป ถึงที่สุดแล้วถ้าทำได้ จบสิ้นกระบวนการ แล้วมันจะถึงใจของเรา นี่คือธรรม

ธรรมของเราแล้วจะเข้าใจ สือออกมาจะเข้าใจ ของมีอยู่ในมือของเรา เรากำอยู่นี้ ทองคำอยู่ ในมือของเรา ถ้าเขากำทองคำมาเหมือนเรา นี่ก็ทองคำเหมือนกัน ถ้าเขาแบออกมาเป็นตะกั่ว เรา แบออกมาเป็นทองคำ อันไหนถูกอันไหนผิด มันต้องพิสูจน์กันตรงนี้ ถ้าใจของเราพัฒนาแล้ว ถาม ครุบาอาจารย์จะตอบมา ถ้าเราไม่ผิด อาจารย์ก็ต้องผิด ถ้าตอบมาแล้วไม่ตรงกัน แต่ถ้าตอบมา ตรงกัน นี่แบออกมานะ มือเราแบออกมา เราก็มีทองคำสีเหลือง เขาแบออกมาก็ทองคำ มันก็อัน เดียวกัน

นั่นนะธรรม ถึงว่าเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ พิสูจน์ได้จริงๆ เราอยู่ในหัวใจของเรา เรารู้สึกใน หัวใจของเรา นี่คือทองคำ คือธรรมะของเรา แล้วองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เหมือนกัน เพราะว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต” จะกราบด้วยความซาบซึ้งใจ จะซาบซึ้งใจมาก เพราะ มันเหมือนกัน ถ้าไม่เหมือนกันนี่เราต้องพิจารณาของเราไปตลอดเวลา เอวัง